

แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468 หรือ ค.ศ. 1910 - 1925) อยู่ในระบอบศักดินาคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นระยะที่ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกำลังแผ่ขยายไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเทศต่าง ๆ เป็นอันมาก อาทิในด้านเศรษฐกิจ ระเบียบประเพณีในสังคม ความเป็นอยู่ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในระบบค่านิยมทางการเมือง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งกว่าอื่นใด

เป็นที่น่าสังเกตว่า นับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เริ่มจะเป็นระบบที่ไม่เป็นที่ต้องการของประชาชนมากขึ้น ทุกที คงจะเห็นได้จากการปฏิวัติเพื่อล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ เช่น

จีน ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ถูกมหาอำนาจเข้าคุกคามและตักตวงผลประโยชน์ จนถึงกับต้องเสียดินแดนให้เป็นเขตเช่า เขตสัมปทาน และเขตอิทธิพลเป็นอันมาก ปรากฏการณ์เช่นนี้ได้สร้างความขมขื่นให้แก่ชาวจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาผู้ที่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก ใน พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899) ได้มีการตั้ง "สมาคมกำปั่นแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชน (Society of the Harmonious Fists - Li Ho Chuan)" หรือสมาคมบ๊อกเซอร์ขึ้น สมาคมนี้มีจุดประสงค์ที่จะขจัดอิทธิพลของชาวตะวันตกในดินแดนจีน และได้ทำการต่อต้านด้วยวิธีการต่าง ๆ จนกระทั่งถึงจับอาวุธเข้าต่อสู้ ใน พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) ผลปรากฏว่า กบฏบ๊อกเซอร์ถูกปราบลงได้ และจีนต้องเสียผลประโยชน์ให้แก่ตะวันตกมากขึ้นไปอีก การเกิดกบฏบ๊อกเซอร์นี้บวกกับภาวะความผันผวนต่าง ๆ ภายในประเทศ ทำให้จีนตระหนักถึงความล้าหลังของตนเองในด้านต่าง ๆ จึงได้พยายามที่จะแก้ไขและปรับปรุงให้ดีขึ้น ในด้านการศึกษา ได้ยกเลิกการสอบคัดเลือกข้าราชการแบบเก่า และตั้งโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยตามแบบตะวันตก รวม

ทั้งส่งนักเรียนไปศึกษายังต่างประเทศด้วย ในด้านการทหาร ได้ปรับปรุงกองทัพให้เป็นแบบตะวันตก จัดตั้งโรงเรียนนายร้อย และจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ให้แก่กองทัพ ในด้านการปกครอง ได้พยายามปรับปรุงให้มีความคล่องตัวและทันสมัยยิ่งขึ้น โดยการจัดตั้งสภาการปกครอง (Government Council) ขึ้น (ซึ่งในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนเป็นคณะรัฐมนตรี) แต่งตั้งอุปราชและข้าหลวงไปประจำตามมณฑลต่าง ๆ ใน พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) ได้ส่งคณะกรรมการไปศึกษาระบบการปกครองของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา ใน พ.ศ. 2451 (ค.ศ. 1908) เมื่อคณะกรรมการนี้กลับมาแล้ว ก็ได้มีการประกาศว่าจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายในเวลา 9 ปี ในระยะเวลาช่วงนี้ รัฐบาลก็พยายามสอนความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน เช่น ได้จัดตั้งสภาท้องถิ่นประจำมณฑล และสภาแห่งจักรวรรดิขึ้น แต่การปรับปรุงประเทศดังที่กล่าวมานี้ ยังไม่เป็นที่พอใจของบรรดากลุ่มคนหนุ่มที่มีหัวก้าวหน้า และได้ก่อการปฏิวัติขึ้นใน พ.ศ. 2454 (ค.ศ. 1911) โดยมี ดร. ชุนชุกเซน เป็นหัวหน้าสำคัญในการปฏิวัติ ใน พ.ศ. 2455 (ค.ศ. 1912) พวกก่อการปฏิวัติได้ทำการล้มล้างสถาบันจักรพรรดิ และสถาปนากการปกครองระบอบสาธารณรัฐโดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขของประเทศ ดังนั้น การปกครองโดยจักรพรรดิในประเทศจีนก็สิ้นสุดลงนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา¹

รัสเซีย ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 แม้จะจัดได้ว่าเป็นประเทศมหาอำนาจประเทศหนึ่ง แต่ในด้านการปกครองภายในก็ยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เมื่อเทียบกับอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งมีระบอบการปกครองที่เป็นปึกแผ่น และใช้รัฐธรรมนูญเป็นแบบแผนในการปกครองประเทศมาเป็นเวลานานแล้ว สภาพการณ์เช่นนี้ได้สร้างความไม่พอใจให้ประชาชนเป็นอันมาก และเห็นว่าการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่สามารถจะทำให้ประเทศรัสเซียซึ่งมีอาณาเขตกว้างขวางเจริญเท่าที่ควรจะเป็น มีหน้าเข้าผู้ปกครองประเทศยังทำการชักขวางที่จะไม่ให้พวกเขาเสรีนิยมอันได้แก่ปัญญาชนและทหารมีอำนาจและแ่

¹Harold M. Vinacke, History of the Far East in Modern Times (London: George Allen and Unwin Ltd., 1964), pp. 203 - 25.

อิทธิพลไปได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ที่ 1 (คือใน พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1861) จะได้มีการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่น และผ่อนคลายนโยบายการควบคุม การแสดงความคิดเห็นของประชาชนลงบ้างก็ตาม พวกเสรีนิยมเหล่านี้ก็ยังไม่พอใจ เพราะ โดยข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติ พระเจ้าซาร์ยังคงขังไว้ซึ่งอำนาจอันเด็ดขาดตามระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ เหตุการณ์ภายในรัสเซียได้ระส่ำระสายตลอดมาจนกระทั่งใน พ.ศ. 2447 - 48 (ค.ศ. 1904 - 05) รัสเซียได้ทำสงครามกับญี่ปุ่นเพื่อแย่งชิงแมนจูเรีย การสงครามครั้งนี้รัสเซียต้องประสบการพ่ายแพ้อย่างยับเยิน ซึ่งทำให้ประชาชนชาวรัสเซีย เจ็บแค้นและเสียหน้ามาก ค่ายาคไม่ถึงว่าจะต้องพ่ายแพ้แก่ชาวผิวเหลือง ซึ่งตนเห็นว่าเป็น ชาติที่ต่ำกว่าตน และเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เกิดจากความบกพร่องในการปกครองประเทศของ พระเจ้าซาร์ ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) ประชาชนชาวรัสเซียได้ลุกฮือ และก่อการปฏิวัติขึ้น โดยได้ยื่นข้อเสนอต่อพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ขอให้ตนได้มีส่วนในการ ปกครองบ้าง พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ได้ผ่อนผันตามคำขอร้องนี้ โดยจัดตั้งสภาดูมา (Duma) ขึ้น แต่สภานี้ก็ยังถูกรัฐบาลใช้มาตรการจำกัดขอบเขตและอำนาจอยู่ ซึ่งทำให้ประชาชนไม่ พอใจเป็นอันมาก และยังคงทำการเคลื่อนไหวเพื่อจะก่อการปฏิวัติอยู่ตลอดเวลา การรุกราน ของเยอรมันในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ทำให้ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการปฏิวัติ สงบลงไปบ้าง แต่กระนั้นก็ดี รัฐบาลก็ยังคงมิได้นำพาต่อการปรับปรุงประเทศให้ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางด้านเศรษฐกิจซึ่งเสื่อมโทรมลงเป็นอันมากเนื่องจากภาวะสงคราม และภัยสาหัสของความยากแค้นทางเศรษฐกิจนี้ บวกกับสาเหตุทางการเมืองซึ่งต่อเนื่องมา แต่ในอดีต ได้นำให้พวกโซเชี่ยลลิสต์หัวรุนแรงก่อการปฏิวัติล้มล้างการปกครองของพระเจ้าซาร์ ลงใน พ.ศ. 2460 (ค.ศ. 1917)¹

ญี่ปุ่น แม้จะมีการปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาโดยตลอด แต่สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิผู้นี้เป็นประมุขของประเทศก็ได้เคยมีอำนาจในการปกครองประเทศอย่าง

¹ วไล ฌ ป้อมเพชร, และ น. ชญาอนุตม์, สหภาพโซเวียต (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 4 - 18.

แท้จริงแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามก็ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2411 (ค.ศ. 1868) เป็นต้นมา โสภน และขุนนางก็ได้ถวายพระราชอำนาจในการปกครองให้แก่พระจักรพรรดิ และเริ่มปรับปรุงระบอบการปกครองประเทศในด้านต่าง ๆ ในด้านการปกครอง ได้ปรับปรุงในทางที่จะให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น คือได้มีการตั้งสภาประจำมณฑล และสภาประจำนครขึ้น ทำหน้าที่พิจารณาบำรุงกิจการของท้องถิ่น การตั้งสภาทั้งสองนั้นนับว่าเป็นการฝึกหัดให้ประชาชนได้รู้จักกับการปกครองตนเอง นอกจากนี้ ยังได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรีตามแบบยุโรป จัดตั้งคณะองคมนตรีขึ้นทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาและความเห็นในเรื่องต่าง ๆ แก่สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ จัดส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปศึกษาความรู้การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา ซึ่งเมื่อข้าราชการเหล่านี้กลับมาก็ได้ร่างรัฐธรรมนูญเพื่อใช้เป็นแบบแผนในการปกครองประเทศ โดยใช้รัฐธรรมนูญของเยอรมันเป็นแบบอย่าง และได้ประกาศใช้ในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2432 (ค.ศ. 1889) รัฐธรรมนูญนี้กำหนดให้สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิทำหน้าที่เป็นองค์พระประมุขแห่งชาติ มีพระราชอำนาจในการบังคับบัญชากองทัพเรือ ประกาศสงครามรวมทั้งทำสนธิสัญญาสันติภาพและสัญญาไมตรี การปกครองประเทศนั้นกำหนดให้แบ่งอำนาจออกเป็น 3 สาขา คือ อำนาจอธิปไตยโดยรัฐสภา (Diet) ซึ่งประกอบด้วย สภาขุนนาง (House of Peers) และสภาผู้แทน (House of Representatives) อำนาจบริหารโดยคณะรัฐมนตรี อำนาจตุลาการโดยคณะตุลาการ นอกจากการปกครองแล้ว ยังได้ทำการปรับปรุงประเทศในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการทหาร จนสามารถเอาชนะรัสเซียในการสงคราม พ.ศ. 2447 - 48 (ค.ศ. 1904 - 05) การชนะสงครามในครั้งนี้ได้ทำให้ญี่ปุ่นได้รับอารยธรรมอันใหม่ มหาอำนาจตะวันตกว่า เป็นประเทศ "อารยะ" ประเทศหนึ่ง และทั้งยังได้เป็นพลังที่ทำให้ขบวนการชาตินิยมในประเทศเอเชียที่อยู่ภายใต้การปกครองของมหาอำนาจตะวันตก เข้มแข็งขึ้นด้วย ในด้านการศาล ญี่ปุ่นก็สามารถปรับปรุงกิจการศาลและชำระประมวลกฎหมายต่าง ๆ ให้ทันสมัยขึ้น โดยการจ้างนักกฎหมายชาวต่างประเทศมาเป็นที่ปรึกษาและดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการชาวญี่ปุ่น ด้วยการปรับปรุงเช่นนี้ ทำให้ญี่ปุ่นสามารถเจรจาขอเลิกสิทธิสภาพ

นอกจากอาณาจักรประเทศตะวันตกได้โดยสมบูรณ์ในเวลาต่อมา¹

ตุรกี ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากตะวันตก เช่นเดียวกัน รวมทั้งในขณะนั้นก็มีคนหนุ่มหัวก้าวหน้าซึ่งได้รับการศึกษาจากตะวันตก หรือที่เรียกว่า เเทอร์กหนุ่ม (Young Turk) เป็นจำนวนมาก พวกเทอร์กหนุ่มเหล่านี้ต้องการจะให้มีการปรับปรุงระบอบการปกครองภายในประเทศ และได้รวมตัวกันจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการรวมและความก้าวหน้า (Committee of Union and Progress) ขึ้น เพื่อจุดประสงค์นี้ ใน พ.ศ. 2451 (ค.ศ. 1908) ได้ทำการบีบบังคับให้พระเจ้าอับดุลฮามิดที่ 2 (Abdul Hamid II) ซึ่งปกครองประเทศอย่างออตตาหิบไคยในขณะนั้นให้พระราชทานรัฐธรรมนูญ พระเจ้าอับดุลฮามิดก็ทรงยินยอมแต่โดยดี แต่ในเวลาไม่นานก็ทำการปฏิวัติซ้อน และชิงอำนาจของพระองค์กลับคืนไป บรรดาเทอร์กหนุ่มเหล่านี้ได้ทำการต่อต้าน และบีบบังคับให้พระเจ้าอับดุลฮามิดสละราชสมบัติในเวลาต่อมา และอัญเชิญให้พระอนุชาของพระเจ้าอับดุลฮามิดขึ้นครองราชสมบัติ เป็นสุดท้ายภายใต้รัฐธรรมนูญ²

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ เป็นที่สนใจในหมู่ประชาชนชาวไทยที่มีการศึกษาเป็นอันมาก แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีการรวมตัวกันเป็นขบวนการเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างเปิดเผยแต่อย่างใด ซึ่งทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ซึ่งยังอยู่ในสายเลือดของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น รวมทั้งองค์พระมหากษัตริย์ก็ได้เคยกตัญญูให้ประชาชนต้องได้รับความเดือดร้อนแต่อย่างใด

การขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2453 นับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของอีกสมัยหนึ่ง ซึ่งต่างไปจากรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพิจารณาจากภูมิหลังขององค์พระประมุข

¹Harold M. Vinacke, *ibid*, pp. 99 - 121.

²Roderic H. Davison, *Turkey* (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice - Hall, Inc., 1968), pp. 91 - 108.

อาทิ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศอังกฤษ ซึ่งได้ชื่อว่า เป็นประเทศที่มีการปกครองในระบบประชาธิปไตย ที่เก่าแก่ที่สุดประเทศหนึ่ง และในระหว่างประทับอยู่ ณ ต่างประเทศ ก็ได้ทรงใช้เวลาว่าง จากการศึกษา ท่องเที่ยว ชมสภาพและความเป็นไปของบ้านเมืองต่าง ๆ รวมทั้งทำความคุ้นเคยกับกษัตริย์และประมุขของประเทศเหล่านั้นด้วย ภูมิหลังเหล่านี้ย่อมทำให้ปัญญาชนรุ่นใหม่ต่างก็คาดหมายว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ คงจะทรงเป็นนักปกครอง ที่มีหัวก้าวหน้า มีแนวพระราชดำริทางการเมืองแบบเสรีนิยม และคงจะพระราชทานรัฐธรรมนูญในไม่ช้าด้วย¹ อนึ่ง สภาพบ้านเมืองหลังจากการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าอยู่ในสภาพที่น่าพอใจ ลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งเคยคุกคามเอกราชและความมั่นคงของประเทศในรัชกาลก่อน ได้กลายเป็นสิ่งพ้นสมัย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับราชมรดลัทธิอันอุดมไปด้วยเกียรติศักดิ์และความมั่นคงถาวรอย่างมาก² ซึ่งสภาวะเช่นนี้ย่อมจะเปิดโอกาสให้พระองค์ได้พัฒนาปรับปรุงกิจการภายในของประเทศได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในด้านระบบการเมือง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางรากฐานไว้ อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาถึงการปรับปรุงและพัฒนาาระบบการเมืองนั้น สิ่งที่น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งก็คือตัวผู้นำในการพัฒนาและปรับปรุง ดังนั้น ในเบื้องต้นนี้จึงควรจะได้ศึกษาถึงอุดมคติ แนวพระราชดำริ และพระบรมราโชบายทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นพระประมุขและผู้นำทางการเมืองของไทยในขณะนั้นเสียก่อน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชสมบัตินั้น ทรงมีพระราชดำริอันแน่วแน่ที่จะนำประเทศไปสู่ความก้าวหน้า ในตอนต้นรัชกาล เพียงระยะเวลา 3 เดือนหลังจากการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ได้มีการค้นพบวัตถุโบราณ คือ แผ่นสัมฤทธิ์รูปกระบี่และครุฑ กับศรเหล็กโบราณพร้อมด้วยคันสายและลูกศร ซึ่งเป็นของประจำรัชสมัยกษัตริย์

¹ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 587.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 601.

แต่โบราณ การค้นพบสิ่งของเหล่านี้ได้ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความปิติยินดียิ่งนัก ทรงเห็นว่าสิ่งทั้งสองนี้เป็นเครื่องประดับพระบารมี และเป็นนิมิตรหมายแห่งความเจริญรุ่งเรืองในรัชกาลของพระองค์ ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปถึงสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยว่า

ศรโบราณที่พระองค์ได้นำมาให้ในวันนี้ ได้พิจารณาโดยละเอียดแล้วเห็นว่า เป็นของโบราณแท้ทำด้วยฝีมืออันดีวิจิตรยิ่งนัก ทั้งปลายลูกศรที่เป็นรูปวชิระก็พึงจะเคยเห็นครั้งนี้เป็นครั้งแรก นึกครวญกับจะทำขึ้นสำหรับหมอมฉัน จึงทำให้เป็นของต้องใจยิ่งนัก...

การที่ได้แผนสัมฤทธิ์รูปกระบี่ครุฑพ่าห์จากนครไชยศรี ซึ่งได้ให้ประกอบเป็นธงกระบี่กระบี่ ครุฑพ่าห์ นอยขึ้นแล้วนั้นอยู่ข้างหนึ่ง กับภาชนะที่ใส่ศรอันอีกอย่างหนึ่ง ทำให้หมอมฉันรู้สึกปลื้มอิมูใจเป็นอย่างยิ่ง รู้สึกคล้าย ๆ ใค้ซ่างเผือก เป็นอันเข้าใจกันว่า พระราชหฤทัยพระราชอาชิตีแตกอน ๆ ท่านจะทรงรู้สึกอยู่อย่างไร เมื่อมีซ่างเผือกมาสู่พระบารมีตัว หมอมฉันเองไม่ใคร่หวังว่าจะได้ซ่างเผือก เพราะรู้อยู่แล้วว่านับวันจะหายากเข้าทุกที ไค้เคยนึกเสียดายอยู่ซ่างหนึ่ง ๆ อยู่แล้วว่าจะมีเลยไค้สิ่งไร มาสู่บารมีบ้างเสียดายนั้น ก็นับว่าเป็นโชคก็เป็นบุญหนักหนาที่ได้ของสำคัญ ๆ เช่น กระบี่กระบี่ ครุฑพ่าห์ และศรโบราณนี้มาภายในต้นปีแห่งรัชสมัย นับว่าเป็นสวัสดิมงคลแก่ตัวหมอมฉันและพระบรมราชวงศ์จักรี ทั้งสยามรัฐสีมา ประชาชนที่หมอมฉันไค้รับภาระเป็นผู้ทำนุบำรุง คุ้หมื่นเป็นเครื่องเตือนใจให้รู้สึกหน้าที่ของตนที่จะต้องแผ่อาณาแก่ประชาชนทั้งหลายในสยามรัฐ และต้องทำนุบำรุงให้ชาติค้ำเนินไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ไ้ทราบถูไค้รับความรมเย็นเป็นสุขทั่วกัน ไ้ไค้คงเป็นไทยอยู่จริงสมนามแห่งชาติเรานี้ รัชกาลปาวสาน...¹

¹ กจร., ร.6 บ.3.6/2, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, 26 มีนาคม ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453).

นอกจากนั้น พระราชดำรัสที่ทรงมีต่อประชาชนในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งที่ 2 (วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2454) ก็ทรงมีพระราชดำรัสในทำนองเดียวกันนี้ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์ยังคงมีลักษณะและแนวพระราชดำริ เช่นเดียวกับกษัตริย์หรือผู้นำทางการเมืองในสังคมดั้งเดิมอยู่ นั่นคือ การเชื่อถือในโชคกลาง นิमित หรือสิ่งที่อยู่นอกเหนือเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์

อย่างไรก็ดี เราอาจจะสรุปพระราชปณิธาน เจตนจำนง และอุดมคติในการปกครองประเทศของพระองค์ได้ดังนี้ คือ

1. พระราชปณิธานและเจตนจำนงในการที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศ และนำประเทศขึ้นสู่ความทัดเทียมกับนานาชาติ
2. การสร้างความรู้สึกรักชาตินิยมในหมู่ประชาชนชาวไทย
 1. แนวพระราชดำริที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศ และนำประเทศขึ้นสู่ความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาชาตินี้ เห็นได้ชัดจากพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ในงานงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่า

...ในชั้นต้นกิจการต่าง ๆ คงจะต้องเกิดอย่างช้า ๆ เพราะมีเครื่องกีดขวางอยู่หลายอย่างที่ดินจะต้องขุด เราอยู่ในสมัยที่ลำบากเพราะมีขุนบขรรณนิยมโบราณคอยตอสุดขีดขวางการเปลี่ยนแปลง แต่ฉันจะไม่คึกคยอมแพ้ ฉันหวังว่าจะมีชีวิตยาวนานพอที่จะได้เห็นประเทศสยามได้เขารวมในหมู่ชาติต่าง ๆ โดยได้รับเกียรติและความเสมอภาคตามความหมายของคำนั้นทุกประการ¹

ในการปกครองประเทศ พระองค์ก็ได้ทรงพยายามที่จะปฏิบัติตามแนวพระราชดำรินี้อย่างจริงจัง คือ

¹ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 576.

ในด้านการดำเนินนโยบายต่างประเทศ พระองค์ทรงพยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะปลดปล่อยพันธะและความไม่เสมอภาคในสนธิสัญญาต่าง ๆ ซึ่งเหตุผลของการนี้ นอกเหนือไปจากเพื่อความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและการศาลอื่น ๆ แล้ว ยังทรงต้องการที่จะให้ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีอำนาจอิทธิพลโดยอันสมบูรณทัตเทียบเท่ากับอารยประเทศ การเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 ก็ดี หรือการส่งทหารไปร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรในยุโรปก็ดี ล้วนแต่ทรงกระทำไปเพื่อแสดงเกียรติภูมิและความเท่าเทียมกับนานาชาติทั้งสิ้น

ในด้านสังคม พระองค์ก็ได้ทรงเป็นผู้นำในการปรับปรุงขนบธรรมเนียม ชีวิตความเป็นอยู่ ระเบียบประเพณีในสังคม ตลอดจนการแต่งกายให้โน้มไปทางตะวันตกมากขึ้น ทรงเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องแสดงสถานะภาพ (Status) อันสูงส่งของประเทศ อย่างไรก็ตาม ก็ดี พระราชปฏิบัติดังกล่าวนี้ บางครั้งก็ขาดลักษณะความเป็นไทยอยู่มาก จนถึงกับมีผู้กล่าวว่า พระองค์ทรงมีลักษณะของความเป็นคนอังกฤษมากกว่าพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษเสียอีก¹ และมีข้าราชการและประชาชนจำนวนมากไม่พอใจการปฏิรูปสังคมในรูปแบบเช่นนี้ ด้วยเห็นว่าไม่เหมาะสมกับสังคมไทย²

แต่ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ทรงเขียนบทความและกระทำการอื่น ๆ หลายประการ เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนรักษาเอกลักษณ์แห่งความเป็นชาติไทยและคนไทยไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทความเรื่อง "การเอาอย่างโดยไม่ตรีตรอง" ทรงกล่าวว่า คนไทยชอบเลียนแบบฝรั่งเพราะคิดว่าจะได้รับค่านับถือจากฝรั่งนั้น เป็นความคิดที่ไม่ถูกต้องและเป็นจริง ทรงเห็นว่า "การเอาอย่าง" นั้น เท่ากับเป็นการรับสารภาพถึงความต่ำต้อยของตนเอง ซึ่งมนุษยธรรมคาทั่วไปจะไม่นับถือผู้ที่ต่ำต้อยกว่าตน ดังนั้น สิ่งที่คนไทยควรกระทำคือ พยายาม

¹Pra Sarasas, My Country: Thailand, 6th ed., (n.p. 1960), p. 139.

²Walter F. Vella, Impact of the West on the Government in Thailand (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1955), p. 354.

ยกตัวให้เสมอกับชาติอื่น ๆ เพื่อจะได้รับความนับถืออย่างแท้จริงจากชาติทั้งหลาย ไม่ใช่ปล่อยให้
ให้อยู่ในสภาพที่ "ถูกขมหลัง" ดังที่ถูกระงับอยู่ทุกวันนี้¹

การเขียนแบบฝรั่งซึ่งที่ทรงกล่าวถึงนี้ รวมถึงความต้องการที่จะมีการปกครองใน
ระบอบรัฐธรรมนูญด้วย ทรงเห็นว่าการมีการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภานั้น นอกจาก
จะเป็นการทำลายเอกภาพของชาติแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงการตกเป็นทาสของการเขียนแบบ
ตะวันตกอีกด้วย²

แนวพระราชดำริในบทความเหล่านี้ นับว่าเป็นการชักกั้ววิถีและลักษณะที่พระองค์ทรง
ดำเนินอยู่เป็นอันมาก เพราะแทบจะกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงเป็นผู้กระทำการเขียนแบบ
ตะวันตกมากกว่าใคร ๆ ในประเทศ³ ทั้งนี้ รวมถึงนโยบายชาตินิยม การเขียนบทความ
ปลุกใจ การตั้งสโมสรหรือคลับ เพื่อการพบปะชุมนุมกัน ก็ล้วนแต่เป็นคตินิยมของตะวันตกทั้งสิ้น

อนึ่ง การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลของพระองค์ได้กระทำเป็น 2 ครั้งด้วย
กันคือ ครั้งแรกเป็นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรตามโบราณราชประเพณี
ส่วนครั้งที่สองเป็นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช การที่ทรงกระทำเป็น 2 ครั้งเช่นนี้
ก็เพราะทรงถือคติตามแบบตะวันตกที่ว่า งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน
นั้นควรจะเป็นงานรื่นเริงสำหรับประเทศ และเป็นโอกาสให้นานาประเทศที่เป็นสัมพันธไมตรี
ได้มาช่วยงาน ซึ่งก็มักจะกระทำกันต่อเมื่อเสร็จงานพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อนแล้ว

¹ อิศวาทู พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว , "การเอาอย่างโดยไม่
ไตร่ตรอง," ใน ประยุทธ์ สนิธิพันธ์, พระมหากษัตริย์เจ้า (พระนคร: สำนักพิมพ์สยาม,
2515), หน้า 460 - 61

² Walter F. Vella, "Vajiravudh of Thailand: Traditional
Monarch and Modern Nationalist" (Bangkok: Thailand Information
Center), p. 14.

³ Ibid., p. 19.

ทรงมีพระราชดำริเห็นว่า นับแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีการพระราชไมตรีกับนานาประเทศ สนิทสนมกันยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก จึงควรจะได้กระทำราชพิธีบรมราชาภิเษกดังคติเช่นว่านี้ ซึ่งการกระทำเช่นว่านี้ก็มิได้ขัดธรรมเนียมโบราณราชประเพณีแต่อย่างใด เพราะในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก็ได้มีการกระทำเป็น 2 ครั้งเช่นกัน คือหลังจากเมื่อทรงปราบดาภิเษกใน พ.ศ. 2325 ก็ได้ทรงกระทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพอเป็นสังเขปครั้งหนึ่ง และใน พ.ศ. 2328 เมื่อการสร้างพระนครและปราสาทราชมนเฑียรเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ได้ทรงกระทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยถูกต้องตามธรรมเนียมอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ ในรัชกาลสมเด็จพระบรมชนกนาถของพระองค์ ก็ได้มีการทำพระราชพิธีเป็น 2 คราวเช่นกัน คือ ใน พ.ศ. 2411 เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ และใน พ.ศ. 2416 เมื่อเสด็จออกทรงผนวช และจะกลับขึ้นครองราชบัลลังก์ดังเดิม¹

ดังนั้น ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 พระองค์จึงได้ทรงอัญเชิญผู้แทนเจ้าแผ่นดินและประมุขของชาติต่าง ๆ มารวมเป็นเกียรติยศในพระราชพิธีเป็นอันมาก นับได้ว่า การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระองค์ในครั้งนี้ เป็นการรวมชุมนุมผู้แทนประมุขและพระบรมวงศานุวงศ์ของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปมากกว่าครั้งใด ๆ ในเอเชีย²

พระราชพิธีนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนต้นเป็นการตั้งพิธีทำนํ้ามนต์อภิเษก ซึ่งส่งมาจากหัวเมืองทุกมณฑล ซึ่งเท่ากับเป็นเครื่องหมายว่าประชาราษฎร์ได้พร้อมใจกันน้อมเกล้าฯ ถวายแผ่นดินทั่วทั้งรัฐสีมาอาณาเขตแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนกลาง

¹ กรมศิลปากร, "คำนำ," จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร, 2466)
หน้า 1 - 3.

² Virginia Thompson, Thailand: The New Siam (New York: Paragon Book Reprint Cooperation, 1967), p. 51.

เป็นพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตอนท้ายเป็นงานสมโภชเลี้ยงดูขุน ซึ่งต่อเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การพระราชพิธีนี้ใช้เวลารวมทั้งสิ้น 32 วัน คือ ตั้งแต่วันที่ 8 พฤศจิกายน 2454 ถึงวันที่ 10 ธันวาคม 2454¹

เหตุผลของการที่ได้ทรงจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างใหญ่โตนอกเหนือไปจากจะทรงดำเนินตามคติตะวันตกดังกล่าวข้างต้นแล้ว พระองค์ยังทรงต้องการที่จะให้ประมุขและผู้แทนของประเทศต่าง ๆ ที่ได้มาร่วมงาน ได้เห็นถึงพระราชพิธีอันใหญ่โต ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแสดงถึงความเป็นชนชาติที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณกาลของไทย กับทั้งเป็นเสมือนหนึ่งจะประกาศ "ให้โลกได้ประจักษ์แจ้งว่า อันพระมหากษัตริย์ไทย ก็ทรงมีฐานะสูง เกียรติศักดิ์เทียมกับประมุขของอารยประเทศ" และนับแต่นั้นเป็นต้นไป "ไทยจะไม่ต้องตกอยู่ในสภาพเป็นประเทศที่ล้าหลังอีกต่อไปแล้ว"² ซึ่งนับได้ว่า พระราชประสงค์ดังกล่าวนี้ก็บรรลุถึงความสำเร็จเป็นอันมาก เพราะบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และผู้แทนจากประเทศต่าง ๆ ซึ่งในตอนแรกทีเดียว ก็หวังที่จะมาหาความบันเทิงจากพิธีอันป่าเถื่อนล้าสมัยของตะวันออก ต่างก็แสดงความประหลาดใจและประทับใจต่อสิ่งที่ได้พบเห็นเป็นอันมาก³

2. การสร้างความรู้สึกราชาตินิยมในหมู่ประชาชน

พระบรมราชาบายสร้างความรู้สึกราชาตินิยมนี้ก็สอดคล้องไปกับพระบรมราชาบายประการแรกซึ่งได้กล่าวมาแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ลัทธิชาตินิยมนี้สืบเนื่องมาจากแนวพระราชดำริที่ว่า การที่ประเทศจะมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาชาตินั้น ประชาชน

¹ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก..., หน้า 75- 6.

² ทรงศรี อัจจอรณ, ลัทธิสภาพนอกอาณาเขต (พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), หน้า 129.

³ British Foreign Office Papers (Cited hereafter as F. O.)

จะต้องมีอุดมการณ์และสำนึกอันใหม่ (New Spirit) ซึ่งจะเป็นพลังช่วยกระตุ้นให้ประชาชน
กระทำการต่าง ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าดังกล่าวนั้น อุดมการณ์และสำนึกอันใหม่ที่พระองค์
เลือกที่จะสร้างไว้ในจิตใจคนไทยก็คือ ลัทธิชาตินิยม

ลัทธิชาตินิยมนั้น หมายถึง "ความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง ความจงรักภักดีต่อประเทศ
ชาติและหมู่ชนที่มีชาติพันธุ์เดียวกับตน ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์รวมในอันที่จะเสียสละเพื่อชาติ
ตลอดจนมีความปรารถนาจะรักษาไว้ซึ่งความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัย
และเกียรติภูมิของชาติไว้"¹ การที่ทรงเลือกใช้ลัทธิชาตินิยมมาเป็นอุดมการณ์ของชาตินั้น ก็
คงด้วยพระราชดำริของพระองค์ที่ว่า

กำลังป้องกันชาติจะเกิดขึ้นก็เพราะกำลังบำรุงของประชาชน
กำลังบำรุงของประชาชนจะเกิดขึ้นก็เพราะความนิยมทางทหาร
ความนิยมทางทหารจะเกิดขึ้นก็เพราะความนิยมชาติ ความนิยม
ชาติเกิดขึ้นได้เพราะความสำนึกในความรวมชาติวงศ์พงษ์พันธุ์
กันมาแต่ดึกดำบรรพ์ ดังนั้น เพื่อให้การเป็นไปสมพระราช
ประสงค์ในอันที่จะบำรุงป้องกันชาติ จำเป็นต้องเพาะความสำนึก
ในความรวมชาติของคนไทยให้เกิดขึ้นก่อนในขั้นต้น ครั้นแล้ว
ความนิยมชาติให้เกิดความรักชาติ ความนิยมทหารก็เกิดตามมา
และกำลังแห่งการป้องกันชาติก็เกิดในที่สุด²

สาระสำคัญในอุดมการณ์ชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็คือ ความรักชาติ
ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และความยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ซึ่งคำขวัญดังกล่าวนี้

¹ม.ล. จุลลา งอนรต, "กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย"
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2513), หน้า 3.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 23, อ้างจาก ส.วิวัฒน์เศรษฐ์, เกียรติคุณพระมงกุฎเกล้าฯ
(พระนคร: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช), หน้า 127 - 28.

เห็นได้ชัดว่าทรงนำมาจากคำขวัญที่ชาวอังกฤษยึดถือคือ พระผู้เป็นเจ้า พระมหากษัตริย์ และ ประเทศชาติ¹

ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2454 พระองค์ได้ทรงมีพระราชดำรัสต่อประชาชนในตอนหนึ่ง ว่า

เรา รู้สึกภูมิใจว่า บัดนี้ เราได้รับการอันใหญ่และสำคัญยิ่ง ก็
เป็นผู้ที่ใคร่มอบความสุข และความเป็นไทยแห่งชาติไว้ในมือ
เราก็ดูอย่างเรา เราได้เกิดมาเป็นคนไทย แลในพระกษัตริย์
อันชาติไทย เรายัง บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้ช่วยกันตั้งขึ้นไว้
แล้ว แลได้ช่วยรักษาสืบต่อกันมา สู่สละความสุขสำราญในรางกาย
ความสรวกโดยเฉพาะตัว แลส่วยอมสละเลือกเนื้อและชีวิตเป็นที่สุด
เพื่อรักษาความเป็นไทยแห่งชาติไว้ให้สมนาม ฝ่ายเรา รู้สึกว่าเป็น
ทายาทบรมกษัตริย์อันนี้ไว้แล้ว ก็จะต้องตั้งใจรักษาไว้ให้มั่นคง
ทั้งต้องอุตสาหานำบำรุงใหม่รคอันนั้น จำเวิญเพิ่มพูนทวีขึ้นกว่า
เก่าอีกได้เพียงใด ก็นับว่าเป็นกำไรเพียงนั้น...²

พระราชดำรัสนี้ นับว่าเป็นการนำสิ่งใหม่มาสู่ประเทศ และแสดงให้เห็นถึงสมัยของ
การเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง คือ พระราชดำรัสเป็นการกล่าวถึงบทบาท และหน้าที่ใน
ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ที่ทรงดำรงอยู่ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการแถลงถึงพระบรมราโชบาย
และอุดมคติในการปกครองประเทศต่อประชาชน ซึ่งไม่เคยมีมาในรัชกาลก่อนหน้านั้น ที่การ
แถลงพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะมีอยู่ในระหว่างข้าราชการชั้น
ผู้ใหญ่และเสนาบดีเท่านั้น ถึงแม้ว่าโดยแถลงนี้จะมีได้แสดงให้เห็นถึงความแปลกใหม่ในหน้าที่
และบทบาทของพระมหากษัตริย์ดังที่เคยเป็นมาในอดีตสมัย แต่ทว่าที่ทรงแสดงออกนั้น นับว่า

¹Stephen Green, "King Wachirawut's Policy of Nationalism,"
In Memoriam Phya Anuman Rajadhon, edited by Tej Bunnag and Michael
Smithies (Bangkok: The Siam Society, 1970), p. 254.

²กรมศิลปากร, จดหมายเหตุ... หน้า 148.

เป็นสิ่งใหม่สำหรับประชาชนคนไทย นั่นคือ คำพูดโน้มน้าวให้คนไทยได้สำนึกและหยิ่งในความเป็นชนชาติไทยโดยใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องนำทาง ซึ่งนับว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพยายามที่จะสร้างสำนึกอันใหม่ในหมู่ประชาชนชาวไทยโดยแท้ และในเวลาต่อมา การมีพระราชดำรัสและการเขียนบทความเพื่อสร้างความรู้สึกรักชาตินิยมก็เป็นพระราชกรณียกิจอันสำคัญที่ทรงกระทำตลอดเวลาแห่งรัชกาลของพระองค์

นอกจากการมีพระราชดำรัส และการเขียนบทความแล้ว พระองค์ยังได้ทรงจัดตั้งกองอาสาสมัครเสือป่าเพื่อการนี้ด้วย

พระราชดำริในการจัดตั้งกองอาสาสมัครเสือป่านี้ เกิดขึ้นในระหว่างที่ทรงเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ทางชลมารค โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2454 พระราชดำรินี้ได้รับการสนับสนุนจากบรรดาผู้ใกล้ชิดที่ตามเสด็จในครั้งนั้นเป็นอย่างดี ได้มีการประชุมปรึกษาหารือถึงเครื่องแบบ และกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งได้เริ่มจัดซื้อผู้ที่จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกอาสาสมัครนี้ด้วย เมื่อเสด็จกลับถึงพระนคร ก็ได้ทรงประกาศจัดตั้งกองอาสาสมัครนี้ขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2454 สมาชิกในครั้งแรกนี้มีประมาณ 100 คนเศษ¹ ในพระราชปรารภของการจัดตั้งกองเสือป่า ได้ทรงกล่าวไว้ว่า การจัดตั้งกองเสือป่านี้ จะเป็นโอกาสให้พลเรือน ทั้งพ่อค้าและคหบดี ได้มีโอกาสเรียนรู้อวิชาทหาร ซึ่งจะได้เป็นกำลังสำหรับเกื้อหนุนบ้านเมืองในยามสงคราม อีกทั้งยังเพื่อเป็นการอบรมในด้านระเบียบวินัย และความสามัคคีในหมู่พลเมืองอีกด้วย²

¹มหาเสวกเอก พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์), บุรุษรัตน (พระนคร: โรงพิมพ์ศิรินทรา, 2501), หน้า 81.

²"พระราชปรารภในการตั้งกองเสือป่า," ใน เอกสารเรื่องเสือป่าในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: ศุภสภา, 2513), หน้า 2 (วิทยาลัยทัพบก มหาวิทยาลัยศิลปากร รวบรวมจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสวันพระมหาธีรราชเจ้ารำลึก และการแสดงนิทรรศการเรื่องเสือป่า 25 พฤศจิกายน 2513).

การจัดตั้งกองอาสาสมัครเสือป่าของพระองค์นี้ ในเริ่มแรกทีเดียว ได้ทำความ
ประหลาดใจให้แก่ประชาชนทั่วไป เป็นอันมาก ด้วยไม่ทราบว่า บุคคลในเครื่องแบบอังกฤษ
ซึ่งไม่ใช่ทั้งทหารและตำรวจเหล่านี้คืออะไร และมักจะไปยื่นมุงกุญบุคคลเหล่านี้ที่สโมสรสถาน
(ซึ่งทรงตั้งขึ้นสำหรับเป็นที่ทำการฝึกซ้อมและพักผ่อนหย่อนใจ) ในตอนเย็นอยู่เสมอ¹ แต่
เมื่อได้ทราบถึงพระราชประสงค์และจุดมุ่งหมายแล้ว ก็ได้พากันมาสมัคร เป็นสมาชิกเป็นอันมาก
การจัดกิจการเสือป่านี้ได้แบ่งแยกออกเป็นกองเสนาต่าง ๆ กองที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้บัญชาการเรียกว่า "กองเสนาหลวงรักษาพระองค์" กองเสือป่า
มณฑลต่าง ๆ เรียกว่า "กองเสนาหลวงรักษากินแดน" ส่วนตำแหน่งการบริหารคณะเสือป่า
อื่น ๆ จะมีเจ้าหน้าที่จัดการตามลำดับชั้น คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรง
ตำแหน่งเป็นนายกเสือป่า ตำแหน่งรองลงไปก็ได้แก่ ปลัด เสนาธิการ ยกกระบติ และ
เกียกกาย เป็นต้น²

ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2454 พระองค์
ได้ทรงกล่าวถึงพระราชประสงค์ในการจัดตั้งกองเสือป่า และอุดมการณ์ซึ่งทรงมีจุดมุ่งหมายที่
จะให้ฝังอยู่ในจิตใจของคนไทยทุกคนว่า

...การใด ๆ ที่เราได้เริ่มต้นจัดขึ้นแล้ว และซึ่งจะได้จัดขึ้นในอีก
ต่อไป ก็ล้วนทำไปด้วยความมุ่งหมายที่จะให้เป็นประโยชน์ นำ
ความเจริญมาสู่ชาติอย่างน้อยก็เพียงไม่ให้อายุเพื่อนบ้าน เช่น
การจัดตั้งเสือป่าก็ด้วยความมุ่งหมายจะให้คนไทยทุกคนใคร่รัก
ความจงรักภักดีต่อผู้ดำรงรัฐสีมาอาณาจักร โดยตรงตามนิติธรรม
ประเพณีประการ 1 ความรักชาติบ้านเมืองแลนับถือพระศาสนา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ จมื่นอมรรตุนารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), กำเนิดพระราชวังสนามจันทร์และพระ
ปฐมเจดีย์ พระมหาธีรราชเจ้ากับคอนเจดีย์ อนุสรณ์ของเสือป่าและลูกเสือ (พระนคร:
คุรุสภา, 2511), หน้า 126.

² มหาเสวกเอก พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

ประการ 1 ความสามัคคีในคณะแลไม่ทำลายซึ่งกันและกันประการ
 1 ทั้ง 3 ประการนี้เป็นมูลรากแห่งความมั่นคง จะทำให้ชาติเรา
 ดำรงอยู่เป็นไทยโดยสมนาม มีให้เสียที่ที่บรรพบุรุษของเราทั้งหลาย
 ใค่สกอสร้าง ปลูกฝังชาติเราไว้ในแวนแควนแดนสยามนี้ ถึงการที่
 ไค่คักจักให้มิลูกเสียขึ้นก็โดยความปรารถนาที่จะให้เด็กไทยไค่ศึกษา
 แลจะจกจำขอสำคัญทั้ง 3 ประการ/อันไค่กล่าวมาแลวนั้น ไค่ฝังมัน
 อยู่ในดวงจิตตังแต่ยังมีอายุอยู่ในประณวัย เพื่อวาเมื่อเจริญเติบโต
 ไค่ใหญ่ขึ้นแลว ก็คงจะไค่รู้สึก เซนนจนตลอดชีวิต แลจะไค่คงประพฤติ
 ตนเป็นไพร่ฟ้าชาวแผ่นดินอันประเสริฐ มีให้เสียที่ที่ไค่กำเนิดมาใน
 ชาติไทย จะไค่ตั้งใจไว้ชื่อในโลกนี้ ให้มีแผ่นับหน้าถือตา แลให้เขา
 ทั้งหลายเห็นปรากฏวา ชาติเราเป็นชาติที่ยังไม่ตาย ยังจะถาวร
 แลจำ ริญขึ้นไปทุกวัน¹

จากพระราชดำรัส¹ จะเห็นไค่อย่างชัดเจนวา การที่ทรงจัดตั้งกองเสือป่า รวมทั้ง
 การลูกเสือขึ้นนี้ ก็เพื่อจะให้เป็นเครื่องมื่อสนับสนุนและเผยแพร่อุดมการแห่งความรักชาติ
 บ้านเมือง หรือลัทธิชาตินิยมในหมู่ประชาชนนั่นเอง และเมื่อพิจารณาจากพระบรมราโชวาท
 ที่พระราชทานแก่บรรดาเสือป่า ระเบียบข้อบังคับ และการแต่งกายที่ทรงวางดงามเหล่านั้น
 แลว จะเห็นไค่วา คงจะทรงไค่แนวพระราชดำริในการจัดตั้งกองเสือป่านี้มาจากลัทธิวีรคติ
 (Chivalry) ของพวกอัศวินในยุคกลาง ซึ่งมีความรักและศรัทธาต่อศาสนา แวนแควน
 แลเจ้านายของตนเอง

อย่างไรก็ดี การจัดตั้งกองเสือป่าของพระองค์นี้ แม้จะทรงกระทำไปด้วยกุศล
 เจตนาอันดี ก็ทรงหวังที่จะให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนการป้องกันประเทศชาติ เป็นเครื่องเชื่อม
 สามัคคีของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ แต่ผลสะท้อนที่ออกมากลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม บรรดา
 นายทหารใหญ่น้อยทั่วไปไม่พอใจการตั้งกองอาสาสมัครเสือป่านี้ ด้วยเห็นว่าเป็นกองงานที่
 ก้าวหน้าหน้าทีป้องกันประเทศของตน และซ้ำยังก่อให้เกิดความระส่ำระสายในการบังคับบัญชา

¹ พระราชดำรัสตอบคำถวายไชยมงคลของพวกไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ใน กรมศิลปากร,
 จดหมายเหตุ... , หน้า 148-9.

งานในหน้าที่ประจำ เพราะมีนายทหารผู้บังคับบัญชาจำนวนไม่น้อยที่ต้องกลายเป็นผู้ผู้ใต้บังคับบัญชาของลูกน้องตนเองเมื่อกระทำการในหน้าที่เสีย¹ ผลเสียประการสำคัญนอกเหนือไปจากนี้คือ ในบางกรณีเมื่อผู้บังคับบัญชาต้องการจะเอาพระทัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็บังคับให้ผู้ผู้ใต้บังคับบัญชาสมัครเข้าเป็นสมาชิกเสีย² ซึ่งบางครั้งเจ้าตัวก็มีใจ² นอกจากนี้ การที่ข้าราชการต้องละทิ้งงานในหน้าที่ประจำไปฝึกซ้อมเลื่อยปัด ที่ได้จัดให้มีขึ้นสัปดาห์ละ 2 - 3 วันในตอนบ่าย ก็ทำให้เกิดผลเสียแก่ประเทศชาติเป็นอันมาก

เป็นที่ทราบกันดีว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ ผู้ใฝ่หาความรู้ คือทรงเป็นนักประวัติศาสตร์ที่เชี่ยวชาญ เป็นนักวรรณคดีที่มีจินตนาการกว้าง และเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดในศีลธรรมและพิธีรีตอง กังนั้น ในฐานะนักปกครอง จึงทำให้ทรงเป็นนักปกครองประเภทอุดมคติ (Idealist) มากกว่าจะเป็นนักปฏิบัติ (Pragmatist)

ในข้อพระราชดำริต่าง ๆ ของพระองค์นั้น จะเห็นว่าทรงดำริถึงสิ่งที่ควรจะเป็นมากกว่าจะดำริถึงความเป็นไปได้ พระองค์จะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในความพยายามหาทางประยุกต์แนวความคิดต่าง ๆ ที่ทรงได้รับตั้งแต่ครั้งยังศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ เพื่อมาใช้กับประเทศไทย โดยไม่มีการปรึกษาคณะเสนาบดี หรือพิจารณาให้ถ่องแท้ว่า จะสามารถใช้ปฏิบัติในประเทศไทยได้หรือไม่³ เช่น เกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมที่ทรงแสดงนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ดีและควรจะมีอยู่ในทุกชนชาติ แต่โดยลักษณะนิสัยของคนไทย ซึ่งส่วนใหญ่ มักจะพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ย่อมเป็นการยากที่จะให้ลัทธิชาตินิยมเหล่านี้บังเกิดผลอย่างเต็มที่⁴ ซึ่งนับว่าเป็นจุดบกพร่องอันหนึ่ง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงตระหนัก

¹ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจตุจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 587.

² F.O. 371/1473, Mr. Peel to Mr. Grey, 13 March 1912.

³ Walter F. Vella, Impact of the West..., p. 351.

⁴ Walter F. Vella, King Vajiravudh..., p. 19.

กล่าวได้ว่า การที่ทรงมีความนิยมชมชื่นต่อความรู้ลัทธิชาตินิยม และมีพระปณิธานอันแน่วแน่ที่จะสร้างชาติไทยให้ทัดเทียมกับนานาชาตินั้น เป็นอิทธิพลและแรงคลไจจากประเทศอังกฤษที่ได้ทรงประทับศึกษาอยู่เป็นเวลานาน ประเทศอังกฤษในขณะที่ทรงประทับศึกษาอยู่นั้น กำลังก้าวขึ้นสู่ความเจริญสูงสุดในทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านความเป็นผู้นำแห่งลัทธิจักรวรรดินิยม นอกจากนี้การที่ญี่ปุ่นได้ก้าวขึ้นสู่ความมีฐานะเท่าเทียมกับประเทศยุโรป เนื่องจากการมีชัยในสงครามรัสเซีย - ญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) รวมทั้งการก่อตัวของลัทธิชาตินิยมในประเทศจีน ซึ่งมีอิทธิพลต่อเนื่องมาถึงชาวจีนในประเทศไทย ก็เป็นแรงคลไจในด้านความรู้ลัทธิชาตินิยมแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยเช่นกัน¹

ข้อที่ควรพิจารณาอีกคือ การสร้างความรู้ลัทธิชาตินิยมดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับเวลา สถานการณ์ และตอบสนองความต้องการของสังคมและประชาชนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้หรือไม่

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การปฏิรูปสังคม และการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นผลให้เกิดชนกลุ่มใหม่ ซึ่งต้องการจะเข้ามามีบทบาททางการเมือง รวมทั้งต้องการที่จะให้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ แต่ทว่าระบบการเมืองของไทยยังเป็นระบบปิตุสภสำหรับชนเหล่านั้นอยู่ และเมื่อเปลี่ยนรัชกาลใหม่ก็มีได้มีที่ท่าจะทรงแก้ไขในข้อบกพร่องอันนี้ แต่กลับทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในการเผยแพร่ลัทธิชาตินิยม จัดกิจการอาสาสมัครเสือป่า วางระเบียบข้อบังคับ และปรับปรุงพิธีการต่าง ๆ ที่มิได้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางการเมืองเท่าใดนัก ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าประชาชนคงจะต้องมีความคับข้องใจทางการเมือง (Political Frustration) เป็นอย่างมาก

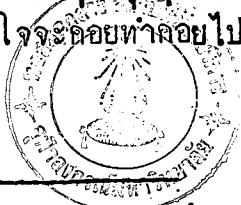
ในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454 ได้มีการค้นพบแผนการก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของกลุ่มนายทหารหนุ่ม แผนการปฏิวัติยังมีจุดมุ่งหมายที่คลุมเครือ และไม่เป็นที่ตกลงกันว่าจะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศไปในทางใด แต่ที่แน่นอนก็คือ

¹Walter F. Vella, Impact of the West..., p. 352.

นายทหารบกเหล่านี้ไม่พอใจการจัดตั้งกองอาสาสมัครเสือป่า รวมทั้งต้องการให้ใช้กฎหมาย
รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ และเปลี่ยนองค์พระประมุขของชาติ
ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การกบฏครั้งนี้ เป็นผลสะท้อนของความไม่พอใจในการดำเนิน
พระบรมราโชบายในการปกครองประเทศของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹

การกบฏครั้งนี้ ในอีกทางหนึ่งกล่าวได้ว่า เป็นผลสะท้อนจากความขัดแย้งระหว่างคน
รุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ คือคนรุ่นเก่าซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจและตำแหน่งในทางการเมือง ไม่ได้
ตระหนักถึงข้อเท็จจริงในกานพลังความคิดอ่านของประชาชน ในขณะเดียวกัน พวกคนรุ่นใหม่
ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ก็ประเพณี พลัง และคุณค่าในตัวเองมากเกินไป จนคิดว่าจะ
เปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างในประเทศ (ซึ่งยังต้องการพื้นฐานการเตรียมการอยู่มาก) ได้²
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ เคยทรงออกความเห็นเกี่ยวกับความ
นึกคิดทางการเมืองของข้าราชการว่า

ในพวกคนในราชการของเราก็แบ่งเป็น ๒ พวกอยู่ พวกหนึ่ง
ซึ่งในที่นี้จะขอเรียกว่าพวก เกา�ันยืนอยู่ไม่เชื่อเลยวาคนไทยเรา
เริ่มมีความคิดเห็นอะไรไปในทาง "โปลิติค" อีกพวกหนึ่งซึ่งใน
ที่นี้จะขอเรียกว่าพวกใหม่ ก็ยืนยันเชื่อมั่นวา คนไทยในเวลานี้มี
ความคิดเห็นในทางโปลิติคมากขึ้นแล้ว จึงไม่ควรประมาท พวก
ใหม่ก็คุดยแรงเราอยู่ แต่จะให่เปลี่ยนนั้นแปลงนี้ เลิกถอนของ
เกา�อย่างนั้นอย่างนี้ ฝ่ายพวกเกา�ก็ร้องอยูวาถาขึ้นจะจัดการ
เปลี่ยนแปลงไปอย่าง ๑ อย่างใด ให่ผิดแผกไปจากที่เคยทำมา
แตกอนแล้วก็เห็นอยู่แต่ทางที่การจะไม่เดินสะดวกเท่านั้น ฝ่ายฉัน
คุดอยู่ในระหว่างกลาง จะตั้งเกา�เสียก็ย้งไม่ได่ เพราะใหม่ก็
ไม่พอใจ ความตั้งใจของฉันก็มีก็คุดจะเชิดมหัวตอการเกา�กับ
ใหม่ให่สนิทที่สุดที่จะทำไปได่ การที่จะเปลี่ยนแปลงจึใด ๆ ฉัน
ตั้งใจจะคุดยทำคุดยไปเพื่อมิให่เสียการได่ แต่ก็ไม่อยากให่

¹ คุรยละเอียดคในบทที่ 4 ตอนที่วาคัวย กบฏ ร.ศ. 130.

² The Bangkok Times, May 6, 1912.

การคงที่ สิ่งไรควรเปลี่ยนก็ควรเปลี่ยนไป สิ่งไรที่ควรคงไว้ก็
คงคงไว้จนกว่าจะหาสิ่งที่ดีกว่ามาทดแทนได้

ข้อสังเกตความคิดเห็นทางการเมืองของข้าราชการนี้ เราอาจจะนำไปใช้เป็น
ข้อสรุปอย่างกว้าง ๆ (generalization) ซึ่งแสดงความสอดคล้องกับความคิดเห็นทาง
การเมืองของประชาชนโดยทั่วไป โดยอาจจะแบ่งความคิดนี้ได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ กลุ่ม
แรกได้แก่พวกหัวเก่า ซึ่งยังเชื่อในคุณค่าของแบบแผนเดิม กับพวกหัวใหม่ ซึ่งมองไม่เห็น
คุณค่าและความจำเป็นที่จะต้องยอมรับในเงื่อนไขที่มีมาก่อน ซึ่งอาจจะเป็นด้วยข้อขัดแย้ง
ดังกล่าวนี้เอง จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังทรงริเริ่มมีได้ดำเนินการปรับปรุง
ระบบการเมืองของไทยแต่อย่างใด และมีพระราชดำริเห็นว่า การสร้างความรู้สึกรักชาตินิยม
เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่ประชาชนจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการดำเนินการปกครอง
ประเทศ !

อย่างไรก็ดี โดยลักษณะของการปะทะกันระหว่างความคิดเก่าและความคิดใหม่
นั้น จำต้องอาศัยผู้นำที่ฉลาดและสามารถในการผสมผสาน "ของเก่า" และ "ของใหม่"
หรืออีกนัยหนึ่งคือการสร้างความก้าวหน้าแก่ประเทศ แต่ถึงลักษณะและคุณค่าของความเป็น
ไทยไว้ได้ในขณะเดียวกัน ซึ่งโดยพระราชดำริที่จะดำเนิน "ทางสายกลาง" หรือ "การ
เปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป" นั้น นับว่าเป็นพระราชดำริที่เหมาะสมสำหรับระยะ
หัวเลี้ยวหัวต่อ เช่นในขณะนั้น แต่ก็ปรากฏว่าตลอดรัชกาล พระองค์ทรงสนพระทัยให้
ความสำคัญแก่การปลูกความรู้สึกรักชาตินิยมมากจนเกินไป และคงใช้ขุมการ ชาติ ศาสนา
และพระมหากษัตริย์ เป็นนโยบายหลักโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และการคงไว้ซึ่งการปกครองระบอบราชาธิปไตย ซึ่งดู
เหมือนว่า ภายหลังกบฏ ร.ศ. 130 แล้ว จะทรงกระทำการโฆษณาชวนเชื่อมากขึ้น ราวกับ
จะแสดงให้เห็นว่า ความต้องการรัฐธิปไตยและการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นความ

¹ กจช. รัชกาลที่ 6 เบ็ดเตล็ด (ซึ่งจะอ้างในที่ต่อไปว่า ร.6 บ.) 2.1/34,
พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าพระยายมราช, 4 มิถุนายน
ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454).

หลงผิด และอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบราชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมกับประเทศไทยอย่างที่สุด

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การที่ทรงสร้างความรู้สึกราชาตินิยมในหมู่ประชาชน โดยทรงมุ่งหมายจะให้ เป็นอุดมการณ์ที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าให้แก่ประเทศนั้น ในภายหลังได้ มีลักษณะของการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อรักษาอำนาจของพระองค์ยิ่งกว่าอื่นใด

พระองค์ได้ใช้ความเป็นนักเขียนที่สามารถของพระองค์ ทรงบทความและบทละคร ซึ่งให้เห็นถึงผลเสียของการปกครองโดยรัฐธรรมนูญว่าเป็นสิ่งที่ขัดกับประเพณีดั้งเดิมของไทย ในหนังสือเรื่อง "ความกระจุกกระจายแห่งเมืองจีน" และ "การจลาจลในรัสเซีย" ซึ่งทรงแปลมาจากต้นฉบับภาษาอังกฤษนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงแนวพระราชดำริในเรื่องนี้อย่างชัดเจน หนังสือทั้งสองเล่มนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความระส่ำระสายอันเนื่องมาแต่การล้มระบอบราชาธิปไตย มีการแก่งแย่งอำนาจกันในระหว่างชนชาติเดียวกัน และเป็นการเปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้าไปฉกฉวยผลประโยชน์ ซึ่งในที่สุด ความเคียดแค้นก็จะตกอยู่กับประชาชน ในบทละครเรื่อง "ฉวยอำนาจ" นั้น ได้ทรงนิพนธ์ในเชิงอภิปรายถึงผลดีและผลเสียของระบอบราชาธิปไตย และระบอบสาธารณรัฐ ทรงชี้ให้เห็นว่า ในระบอบราชาธิปไตยมี "พระราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น" การที่จะล้มล้างระบอบการปกครองนี้ลงเสีย และทำลายความรู้สึกที่ฝังอยู่ในใจประชาชนมาหลายชั่วคนนั้น ไม่เป็นสิ่งที่ง่ายนัก ในเวลาที่มีเหตุการณ์สำคัญ เช่น การศึกสงคราม พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นจอมทัพที่จะทำให้เหล่าทหารมีขวัญดี ทรงเป็นเชลยของชาติ ซึ่งไม่ควรจะล้มลงเสียง่าย ๆ ส่วนประธานาธิบดีในระบอบสาธารณรัฐนั้น จะเป็นประมุขที่ไม่ได้รับการยอมรับนับถือจากประชาชนเท่าพระเจ้าแผ่นดิน¹

¹ ศรีอยุธยา [พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว] , ฉวยอำนาจ [ม.ป.ท., ม.ม.ป.] , หน้า 12.

จริงอยู่ รัชชูปถัมภ์มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้าแห่งชาติ แต่หัวหน้า
ที่เปลี่ยนทุกสี่ปีหรือเจ็ดปีจะมีใครเคารพรักปานใด ชาวเจาชอบอก
ตรง ๆ ว่า ตัวชาวเจาจะรู้สึกว้ายากที่เคี้ยว ที่จะทำใจให้รักเอา
ประธานาธิบดีเป็นศูนย์แห่งความจงรักภักดีของชาวเจา และ
ชาวเจาเชื่อว่า ทหารโดยมากที่เป็นทหารแท้จริง คงต้องนึกเขิน
เคี้ยวกับชาวเจา พวกทหารรู้สึกภูมิใจอยู่เสมอที่มีพระเจ้าแผ่นดิน
เป็นจอมทัพคู่กับธงชัยของเรา

และยังทรงเห็นเพิ่มเติมอีกว่า

บันดาผู้ที่แสดงความเห็นควร เปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครอง
จากราชธิปไตยเป็นรัชชูปถัมภ์นั้น คงนับว่าไม่มีสำหฤหะไรนอก
จากความเห็นแก่ตัว และหยาบ ใจเบา หลงอยู่คำของนักพูด
และหนังสือพิมพ์ที่ชาวต่างชาติ หรือพวกที่มีความแค้นส่วนตัวเป็น
เจ้าของ พยายามยุแหย่ สาระแน แนะนำไปในทางใหลอกำเริบ
จลาจล...²

นอกจากการเขียนชี้แจงดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีข้อเขียนบางเรื่องที่ทรงแสดงออก
ซึ่งความไม่พอพระทัยและกริ้วต่อพวกหัวใหม่ ซึ่งต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
ดังในหนังสือเรื่อง "อุตตรกुरु" (Uttaraguru) ได้ทรงกล่าวว่า สิ่งที่เราเห็นว่าเป็นของ
ใหม่นั้น แท้จริงไม่ใช่เป็นของใหม่แต่อย่างใด เพราะภายใต้ดวงอาทิตย์นี้ไม่มีอะไรที่เป็น
ของใหม่ เช่น ลัทธิการปกครอง แบบสังคมนิยม เราอาจจะเห็นเป็นของใหม่ แต่ความจริง
เป็นสิ่งที่เกิดมานานแล้ว ดังจะเห็นได้จากหนังสือ "ไตรภูมิพระร่วง" ซึ่งแต่งขึ้นในสมัย
สุโขทัย ในตอนที่อธิบายถึงดินแดนอุตตรกुरुนั้น ถ้าพิจารณาให้ดีแล้ว ก็เป็นดินแดนที่มีลักษณะ
การปกครองในระบอบสังคมนิยมนั้นเอง³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, อุตตรกुरु (Uttaraguru) แปลโดย
กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2509), หน้า 10 - 21.

ในสมัยปัจจุบันนี้ออกจะเป็นความนิยมอันหนึ่งของบรรดาผู้วิเศษ
จำพวกหนึ่ง ซึ่งจะแสดงตนเป็นคุณศิริวิไลย และทันสมัย พวกนี้
เยาะเย้ยทุกอย่างที่เก่าหรือเก่าแก่ เช่น คนแก่ ธรรมเนียมเกา
องการเก่า และความคึกเกา เหล่านี้ถูกป้ายสีให้ชั้นอยู่ในประ
เภทไร้ประโยชน์ เพราะเหตุว่าเก่า และไม่ทันสมัย ท่านผู้
วิเศษเหล่านี้ยอมปรารถนาที่จะกวาดคุณคนและของเก่าทิ้งมว
นึ่งลงในตระกร้า ให้ราบเรียบไป เพื่อคนหนุ่มและของใหม่จะได้
มีโอกาสสร้างโลกใหม่ให้สมความนิยม ความรู้สึกถึงว่านี้ น่าจะ
เรียกว่าโรคไม่รู้จักสงบหรือโรคของใหม่... โรคนี้ติดต่อแพร่
หลายไปในจำพวกที่อยากเปลี่ยนแปลงระบอบสังคมของมนุษย์ ซึ่ง
"ผู้รักชาติมนุษย์" หรือ "ผู้รักชาติ" ชอบสนับสนุน อีกนัยหนึ่งก็คือ
พวกที่โอ้อวดว่า เป็นนักประชาธิปไตย แต่ความเป็นจริงเป็นจอม
โกหกทั้งนั้น พวกท่านเหล่านี้หากินจากความโง่เขลาเบาปัญญา
ของมนุษย์ ซึ่งมีอาการพร้อมที่จะติดโรคไม่รู้จักสงบ¹

การจูงใจให้ประชาชนนิยมการปกครองระบอบราชาธิปไตยนั้น มิได้ทรงกระทำแต่
เพียงการเขียนบทความเท่านั้น ในโอกาสที่ทรงมีพระราชดำรัส หรือพระบรมราโชวาท ณ
ที่ใดก็ตาม จะทรงชี้แจงในเรื่องนี้อยู่เสมอ ในพระราชดำรัสตอบคำถวายชัยมงคลของ
นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2456 ได้ทรงกล่าวถึงระบบการปกครองว่า ในแต่ละประเทศย่อมมีนิติธรรมเป็นของ
ตนเอง คำว่านิติธรรมนั้นทรงหมายถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดี ซึ่งเป็นที่นิยมสืบต่อ
กันมาในหมู่ประชาชนแห่งชาติ ทรงเห็นว่าการปกครองแบบราชาธิปไตย ก็เป็นนิติธรรมของ
ชาติไทย ซึ่งจะต้องรักษาไว้

ถ้าว่าด้วยการปกครองบ้านเมืองแล้ว วิธีปกครองอย่างราชา
ธิปไตยเป็นนิติธรรมของเราสืบต่อมาแต่โบราณ โดยคำที่เราผู้
เป็นพระเจ้าแผ่นดินกล่าวเช่นนี้ ไม่ใ้จะกล่าวเข้ากับตนเอง ถา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

เราไม่ใช่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เรายังต้องกล่าวอย่างนี้เหมือนกัน เพราะเรากล่าวด้วยความเห็นอันแนชัดแก่ใจเรา¹

พระองค์ได้ยกตัวอย่างประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น ตุรกี หรือจีน ซึ่งต้องเกิดเป็นจลาจลวุ่นวายอยู่ในขณะนั้น ก็เพราะประชาชนพากันละเลยนิติธรรมของชาติ ทรงตั้งเตือนว่า การที่จะนำแบบอย่างระบอบการเมืองของประเทศอื่นมาใช้กับประเทศไทย นั้น บางทีอาจจะใช้ไม่ได้ หรือถ้าจะใช้ได้ก็ต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับไทยเสียก่อน ซึ่งทั้งนี้ก็เพราะ "ฐานะ" และนิติธรรมของชาติย่อมต่างกัน การที่จะเอาอย่างประเทศอื่นโดยไม่พิจารณาใครครวญให้รอบคอบนั้น ก็ "เท่ากับกินของแสลงให้โทษ"²

ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2455 ก็ได้ทรงมีพระราชดำรัสต่อพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท เกี่ยวกับการดำเนินการปกครองประเทศ โดยอุปมาว่า

การปกครองก็เหมือนกับการเรือที่ ถ้าทัพหน้ารีบรัดเกินไป ก็คงจะถึงสนามรบก่อนจริง แต่ถ้าทัพหนุนและกองสุ่เบี่ยงเคียว ไมทัน ก็จะเป็นเครื่องตัดประโยชน์แห่งกองหน้า นั้นเอง ถึงจะรบเก่งปานใด ไม่มีกำลังหนุนและเสเบี่ยงแล้ว ก็คงจะตองอด และกำลังลดลงจนจะรบต่อไปไม่ไหว ก็ต้องคอยเท่านั้น³

พร้อมกันนั้น ได้ทรงชี้ให้เห็นว่าฐานะของพระองค์ก็เปรียบเสมือนแม่ทัพใหญ่ ซึ่งจะต้องคอยคิดหน้าคิดหลังอย่างรอบคอบ จึงจะสั่งให้เดินทัพ ถ้าทัพหน้าจะรีบเดินไป และเกิดเพลิงพล้ำขึ้น ความนึกก็จะตองอยู่แก่แม่ทัพคือ ตัวพระองค์

¹ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2470), หน้า 35.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

เพราะฉะนั้นทั้งหลายจึงตรึงรองคูให้ก็ และต้องรู้สึกความลำบากของเราบ้าง เมื่อรู้สึกแล้วเราเชื่อแน่ว่าทานทั้งหลายคงจะตั้งใจช่วยกันปฏิบัติกิจการในหน้าที่ด้วยความสามัคคีปรองดอง ไม่แย่งกัน เกี่ยงกัน เกริ่นๆ ในเมื่อยังไม่ถึงเวลาสมควรขอจงเข้าใจ ถ้าแม้มีข้อใดการใดที่ดูเหมือนคำเนิรชาไป ขอจงเข้าใจเถิดว่าเป็นเพราะยังเตรียมการไม่พร้อมเพรียงพอที่เราจะทำได้โดยแน่ใจว่าจะสำเร็จ จึงรอไว้เพื่อเตรียมต่อไป¹

สิ่งที่ทรงเน้นหนักควบคุมไปกับการปกครองระบอบราชาธิปไตย ก็คือ ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ได้ทรงกล่าวไว้ว่า

การที่จะตัดสินว่าผู้ใดเป็นชาติใดโดยแท้จริงนั้น ต้องพิจารณาว่าผู้นั้นมีความจงรักภักดีต่อใคร ถ้าเขาจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามเขาจึงจะเป็นไทยแท้ แต่ถาใครแสดงตนว่าเป็นอิสระแก่ตน ไม่มีความจงรักภักดีต่อผู้ใด คั้งนี้ ทองจักว่าผู้นั้นเป็นคนไม่มีชาติ เพราะคน ๆ ใดยวหรือหมุ่เดียว จะตั้งตนขึ้นเป็นชาติต่างหากหาได้ไม²

ความจงรักภักดีในที่นี้ทรงหมายถึง "ความยอมสละตนเพื่อประโยชน์แห่งชาติ" แม้ว่าตนจะต้องได้รับความเดือดร้อนตกระกำลำบากถึงกับต้องเสียชีวิตก็ตองยอม ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์อันแท้จริงให้แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทรงเห็นว่าความจงรักภักดีที่แท้จริงคือความรักชาติ คั้งนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริในท่านองที่ว่า "รัฐคือตัวเรา" นั่นเอง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43 - 4.

² อัครพาทู [พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว] "ความเป็นชาติโดยแท้จริง," พระราชนิพนธ์ที่นำรัฐของลันเกล้า ฯ รัชกาลที่ 6 (พระนคร: รวบรวมสำส่น, 2506), หน้า 141.

อนึ่ง กิจการเสื่อป่าซึ่งเป็นสาเหตุอันหนึ่งของการกบด ร.ศ. 130 นั้น พระองค์มิได้ทำการยุบเลิกหรือตัดสิ้นพระทัยอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป ในทางตรงกันข้าม กลับทรงสนับสนุนและส่งเสริมต่อไป และมีแนวโน้มที่แสดงให้เห็นว่า โค้ทรงพยายามปรับปรุงให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อจะได้ใช้เป็นกำลังสำหรับรักษาไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการปกครองประเทศของพระองค์ เช่น มีการเรียกรไ้เงินเพื่อซื้ออาวุธ และทำการซ่อมรบบอยขึ้น โดยเฉพาะในตอนปลายรัชกาล กล่าวได้ว่าพระองค์แทบไม่ไ้ว้ราชการด้วยพระองค์เอง ทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ให้สั่งราชการแทน และเสด็จออกซ่อมรบตามต่างจังหวัดบ่อยครั้ง และเป็นเวลานาน

ถ้าจะประเมินผลการสร้างความรู้สึกรักชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว เราไม่อาจกล่าวไ้ว่าสิ่งเหล่านี้จะมีผลตอบสนองความต้องการของประชาชน หรือสร้างสำนึกในความเป็นชาติของประชาชนมากไปกว่าเดิม ในระหว่างความรักชาติ ความยึดมั่นในพระพุทธศาสนา และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์นั้น จะทรงเน้นในประการสุดท้ายมากกว่าอื่นใด พระองค์ทรงพยายามที่จะให้ประชาชนเชื่อมั่น และศรัทธาในองค์พระมหากษัตริย์ แต่ก็ไม่ทรงแสดงให้ไ้เห็นว่า การจงรักภักดีนั้นจะเกิดประโยชน์แก่ชาติในค้ำรูปธรรมอย่างไรบ้าง และมีหน้าซำ้ยังทรงประพฤดิพระองค์ห่างไกลจากประชาชน และประทับอยู่แต่ในราชสำนัก ดังนั้น ความชื่นชมของประชาชนต่อพระองค์ในค้ำรัชกาล จึงค่อยจางหายไปไ้ไม่ช้า¹ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงพยายามที่จะยกฐานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้สูงขึ้นไ้ ซึ่งเป็นการตรงกันข้ามกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีพระบรมราโชบายนำพระองค์เข้าสู่ประชาชน พยายามลบภาพพจน์ของสมมุติเทวราช พร้อมกับยกฐานะความเป็นมนุษย์ของประชาชนให้สูงขึ้นในขณะเดียวกัน ซึ่งโดยพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้มีผลต่อทาทิของประชาชนในสถาบันของพระมหากษัตริย์เป็นอันมาก ดังในตอนค้ำรัชกาล สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ได้มีหนังสือ

¹ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 580.

กราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดินเสียใหม่ โดยทรงให้เหตุผลว่า แต่เดิมา พระมหากษัตริย์จะทรงดำเนินพระบรมราโชบายตามที่ทรงเห็นสมควร มีต้องคำนึงถึงความเห็นของราษฎรว่าจะเห็นด้วยหรือไม่ เพราะราษฎร "มีความจงรักภักดี เชื่อมมั่นในพระปรีชาญาณของพระมหากษัตริย์ เมื่อทรงจัดการอย่างใดแล้วก็เห็นว่าเป็นการดี"¹ แต่ต่อมาภายหลัง แนวโน้มนี้ได้เปลี่ยนแปลงไป

นับแต่ตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นต้นมา ความเชื่อมั่นของราษฎรในพระบรมราโชบายดังว่ามาข้างต้น คุบวงเบาลงมาก เกิดมีความเห็นว่าทำอย่างนั้นจะดีกว่า อย่างนี้จะดีกว่า ทำอย่างนั้นเป็นการเคอะครอนแก่ราษฎร อย่างนี้เป็นประโยชน์แก่ราษฎร ความคิดดังนี้มีแพร่หลาย ก็เนื่องจากราษฎรมีความรุมมากขึ้น โดยที่ใดทรงพระมหากษัตริย์จัดการศึกษาให้เจริญขึ้นโดยเร็วพลัน ฝึกกว่าแต่ก่อนมาก²

จากคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถนี้ ทำให้เราสามารถคาดได้ว่า การตอบสนองของประชาชนต่ออุดมการณ์และพระบรมราโชบายที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำอยู่นั้น ย่อมเป็นไปได้ในทางลบอย่างแน่นอน ดังจะเห็นได้จากตลอดรัชกาลของพระองค์ก็จะมีข่าวลือว่าจะเกิดกบฏอยู่เสมอ³ ซึ่งทำให้เป็นผลเสียต่อความมั่นคงของประเทศอย่างมาก ทางฝ่ายหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสถาบันที่แสดงออกซึ่งความคิดเห็นของประชาชน ก็ได้วิพากษ์วิจารณ์ถึงระบบการปกครอง

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

¹ กจข., ร.6 กระทรวงกลาโหม (ซึ่งจะอ้างในที่ต่อไปว่า ก.) 1/12, ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 8 มิถุนายน 2454.

² เรื่องเดียวกัน.

³ กุ ม.จ. ประสงค์สม บริพัตร, บันทึกความทรงจำบางเรื่อง (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2499).

และการทำงานของข้าราชการอย่างกว้างขวาง และในท้ายที่สุด ก็มักจะเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้ต้องการให้ล้มล้างสถาบันกษัตริย์ เพียงแต่ต้องการให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เป็นแบบทในการปกครองประเทศ และมีรัฐสภาเพื่อให้ประชาชนได้เข้าไปมีบทบาทและส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการปกครองของประเทศ ความต้องการเช่นนี้เป็นการขัดกับแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างตรงกันข้าม และพระองค์ก็มักจะถูกโจมตีทางด้านหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ โดยเฉพาะในตอนปลายรัชกาล¹ การที่พระองค์มักจะถูกโจมตีทางด้านหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ คงจะเป็นสาเหตุอันหนึ่งที่ทำให้ต้องมีการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ ใน พ.ศ. 2465 (พระราชบัญญัตินี้บังคับให้หนังสือพิมพ์ระบุนามบรรณาธิการผู้รับผิดชอบในการพิมพ์ ซึ่งก่อนหน้านี้มิได้มีบังคับไว้ และทำให้หนังสือพิมพ์มักจะลงข่าวโจมตีบุคคลอย่างไม่รับผิดชอบ) อันที่จริงแนวพระราชดำริที่จะให้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยหนังสือพิมพ์ สมุด และเอกสารต่าง ๆ นี้ ได้มีมาตั้งแต่ต้นรัชกาล เพราะในระยะนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศต่าง ๆ เป็นอันมาก ข่าวคราวและหนังสือเกี่ยวกับประเทศเหล่านี้ ได้มีการตีพิมพ์อย่างกว้างขวาง และแพร่หลาย โดยปราศจากการควบคุม สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ทรงวิตกว่าลักษณะการเช่นนี้ จะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐบาลและราชบัลลังก์ จึงได้กราบบังคมทูลเสนอให้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการพิมพ์หนังสือเพื่อควบคุมเสียบ้าง² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบว่า เรื่องนี้พระองค์ได้ทรงดำริอยู่ และรับสั่งให้พระยาภิธานไตรจัดทำอยู่แล้ว³ แต่

¹ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 628.

² กจช., ร.6 บ. 3.7/8, ฉายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 28 สิงหาคม ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455).

³ กจช. ร.6 บ. 3.7/8, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ, 29 สิงหาคม ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455).

พระราชบัญญัตินี้ยังคงมีได้ออกมาจนกระทั่งใน พ.ศ. 2465 เมื่อเจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม) ย้ายมาเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นกระทรวงที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง จึงได้มีการเร่งดำเนินการและประกาศออกใช้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยมีพระราชกระแสในที่ประชุมเสนาบดีเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ครั้งหนึ่งว่า "พระองค์เองก็ได้ศึกษามาจากประเทศอังกฤษ จึงไม่โปรดที่จะให้มีการปิดปากหนังสือพิมพ์"¹ พระราชดำริดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีชั้นดีธรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้พอสมควร แต่กระนั้นก็ดี พระองค์ก็ไม่ทรงโปรดที่จะให้มีการเขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องการเมือง ดังในพระราชกฤษฎีกาตั้งวรรณคดีสโมสรใน พ.ศ. 2457 ได้ทรงกำหนดคุณสมบัติของ "หนังสือที่มีคุณวิเศษ" ไว้ข้อหนึ่งว่า

เป็นหนังสือที่กล่าวถึง เป็นเรื่องราวที่สมควรซึ่งสาธารณชนจะอ่านได้โดยไม่เสียประโยชน์ คือไม่เป็นเรื่องทฤษฎี ฤาเป็น เรื่องที่ชักจูงความคิดผู้อ่านไปในทางอันไม่เป็นแก่นสาร ฤาซึ่งจะชวนให้คิดถุ่นวายไปในเรื่องการเมือง อันจะเป็นเครื่องรำคาญแก่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว...²

อนึ่ง ในระหว่างที่ยังไม่มีพระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์นั้น พระองค์ได้ทำการ "ปราม" หนังสือพิมพ์ที่มักจะโจมตีรัฐบาลหรือในตัวพระองค์ โดยการให้การสนับสนุนด้านการเงินกับหนังสือพิมพ์บางฉบับ เพื่อให้หนังสือพิมพ์นั้น ๆ ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาล หรือในบางครั้งก็จะทรงเขียนบทความไปลงชี้แจงแก่ชาว หรือตอบโต้ด้วยถ้อยคำรุนแรง แล้วแต่กรณี

¹ กจช., ร.6 บ. 1.1 ก/13, "รายงานการประชุมเสนาบดี (พิเศษ) วันที่ 31 พฤษภาคม 2458."

² "พระราชกฤษฎีกาตั้งวรรณคดีสโมสร," ประชุมกฎหมายประจำศก, รวบรวมโดย เสถียร ลายลักษณ์ (พระนคร, 2477), หน้า 286.

สรุป

จากที่กล่าวมานี้ เราอาจจะสรุปได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวพระราชดำริทางการเมืองไปในเชิงอนุรักษ์นิยม ไม่ทรงต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในระยะเบียดประเพณีทางการเมืองที่มีมาก่อน ทรงมีแนวพระราชดำริไปในทำนองที่ว่า "รัฐคือตัวเรา" และไม่โปรดให้ประชาชนแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ตลอดจนมีบทบาทในทางการเมือง พระราชดำรินี้ นับว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความคิดทางการเมืองของประชาชนเป็นอย่างมาก เช่นเกี่ยวกับการที่ทรงใช้ชนบทธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ มาเป็นเครื่องโน้มน้าวจิตใจให้ประชาชนให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และเลื่อมใสในการปกครองระบอบราชาธิปไตย ทั้งนี้เป็นการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อแนวทางการพัฒนาการเมืองของไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะโดยที่สังคมกำลังอยู่ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การพัฒนาทางการเมืองควรจะเป็นไปในเชิงสร้างสรรค์ "ระบบ" มากกว่าที่จะให้ปากศรัทธาไว้กับตัวบุคคล หรืออุกมการอันปราศจากรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่จะทำให้อุกมการนั้นยั่งยืน และสามารถนำมาใช้ปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันได้ เมื่อพิจารณาอุกมการทางการเมือง ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางการเมืองในสมัยนั้นแล้ว เราอาจจะสรุปได้ว่า อุกมการต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมานั้น ก็มีจุดหมายเพียงเพื่อสร้างไว้ซึ่งอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์นั่นเอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย